

**«O‘ZBEKISTONNING MUSTAQIL TARAQQIYOT
YO‘LI: TARIX SABOQLARI VA KELAJAK
ISTIQBOLLARI»**

**«НЕЗАВИСИМЫЙ ПУТЬ РАЗВИТИЯ
УЗБЕКИСТАНА: УРОКИ ИСТОРИИ
И ПЕРСПЕКТИВЫ БУДУЩЕГО»**

**“INDEPENDENT DEVELOPMENT PATH OF
UZBEKISTAN: THE LESSONS OF HISTORY
AND THE FUTURE PERSPECTIVES”**

**НЕЗАВИСИМЫЙ ПУТЬ РАЗВИТИЯ УЗБЕКИСТАНА: УРОКИ ИСТОРИИ И
ПЕРСПЕКТИВЫ БУДУЩЕГО**

**МИНИСТЕРСТВО ВЫСШЕГО И
СРЕДНЕГО-СПЕЦИАЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ
УЗБЕКИСТАН
НАЦИОНАЛЬНЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ УЗБЕКИСТАНА
ИМЕНИ МИРЗО УЛУГБЕК
ФИЛОСОФСКОЕ ОБЩЕСТВО
УЗБЕКИСТАНА
ДАГЕСТАНСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ
ТАДЖИКСКИЙ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

**ЎЗБЕКИСТОН
РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ
ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
МИРЗО УЛУГБЕК
НОМИДАГИ
ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ
УНИВЕРСИТЕТИ
ЎЗБЕКИСТОН ФАЛСАФА
ЖАМИЯТИ
ДОҒИСТОН ДАВЛАТ
УНИВЕРСИТЕТИ
ТОЖИК МИЛЛИЙ
УНИВЕРСИТЕТИ**

**MINISTRY OF HIGHER
AND SECONDARY-
SPECIAL EDUCATION OF
THE REPUBLIC OF
UZBEKISTAN
NATIONAL UNIVERSITY
OF UZBEKISTAN
PHILOSOPHICAL
SOCIETY OF
UZBEKISTAN
DAGESTAN STATE
UNIVERSITY
TAJK NATIONAL
UNIVERSITY**

**O'ZBEKISTONNING MUSTAQIL TARAQQIYOT
YO'LI: TARIX SABOQLARI VA KELAJAK
ISTIQBOLLARI**

*Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari
2021-yil 28- avgust*

Материалы международной конференции
**НЕЗАВИСИМЫЙ ПУТЬ РАЗВИТИЯ УЗБЕКИСТАНА:
УРОКИ ИСТОРИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ БУДУЩЕГО**
28 август 2021 года

Materials of the international conference
**INDEPENDENT DEVELOPMENT PATH OF UZBEKISTAN:
THE LESSONS OF HISTORY AND THE FUTURE
PERSPECTIVES**
28 august 2021

**Toshkent
“Innovatsiya-Ziyo”
2021**

UDK: 32(575.1)

BBK: 66.3(5uz)

A 32

Mualliflar jamoasi

O`zbekistonning mustaqil taraqqiyot yo`li: tarix saboqlari va kelajak istiqbollari / Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari/. – Toshkent: “Innovatsiya-Ziyo”, 2021, 448 b.

Ilmiy jamoatchilikning e'tiboriga havola etilayotgan ushbu ilmiy maqolalar to'lg'amida respublika va xorijiy davlatlari olimlarining O'zbekistonda 30 yil davom etadigan taraqqiyot bilimdoni iqtisodiyoti, siyosat, ijtimiy, ma'naviy sohalarida eruvchilangan yuquloqlariga xulosalari umumlashtirilgan. Jamiyatning demokratlashuvi va modernizatsiyalashuvi jarayonida davlat boshqaruvi tizmasi, ta'lim sohasidagi islohotlarning yangilanishi haqidagi yangiliklar va kelajak istiqbollari haqida ilmiy farazlar ilgari surilgan.

Ilmiy maqolalar to'plami bakalavr, magistrant, doktorantlar va O'zbekistonda amaliyotga oshirilayotgandir.

В представленном на ваше внимание сборнике научных трудов обобщены выводы ученых республики и зарубежных стран о достижениях экономической, политической, социальной и духовной сферах за 30 лет независимости Узбекистана, выявлены основные направления реформ в сфере государственного управления и образования в процессе демократизации и модернизации общества и выдвинуты научные прогнозы о будущих перспективах.

Научный сборник предназначен для бакалавров, магистрантов, докторантов и для тех кто интересуется познанием сущности реформ проводяемых в Узбекистане.

Mas'ul muharrir: *N.A. Shermuxamedova - f.f.d., professor*

Tahrir hay'ati: *Abdullayeva N. B. - f.f.d., professor; Akayev V.K. – akademik; Bilalov M.I.- f.f.d., Yunesko professori (DDU); Nishonova O.Dj. - f.f.d., professor; Shodmonov Q.B. - f.f.d, professor (BDU); Jalilov B.X. - ff.n, dosent; Nomozova Yu.M.- falsafa doktori; Xidirov M.T. - falsafa doktori*

Taqrizchilar: *To'ychiev B.T. - f.f.d, professor, Norqulov S.D - f.f.d.*

Konferensiya materiallari Mupzo Uluzbek nomidaги Ўзбекистон Миллий университетининг 2021-yil 27-sentabrdagi 2-sonli majlis qaroriiga asosan nashrga tavsiya etilgan.

ISBN 978-9943-7324-1-4

© “Innovatsiya-Ziyo”, 2021.

УДК
316:347.471(075)

ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ: ТАРИХИЙ-ФАЛСАФИЙ АСОСЛАРИ

Бахти Очилова

Фалсафа фанлари доктори, профессор.
Фалсафа, тарбия ва ҳуқуқ таълими кафедраси мудири
Жиззах давлат педагогика институти (jspi.uz)

Аннотация. Мазкур мақолада фуқаролик жамиятига оид ғоялар ва қарашларлардаги маданий-тарихий парадигмалар таҳлил қилинган

Калит сўзлар: Фуқаролик жамияти, адолатли бошқарув, “Авесто”, ҳуқуқий муносабат, ягона маслак, фозил шаҳар, инсон камолоти, инсонпарварлик, “Темур тузуклари”, кенгаш, шарқона маънавият ва маърифат

Фуқаролик жамиятига оид ғоялар, қарашлар кўп асрлик тарихий тадрижий такомилга эга, хусусан, бу идора усулига хос бўлган кўплаб унсурлар аллақачон шарқ тажрибасида синовдан ўтган. Буни исботловчи тарихий далиллар бисёр.

Шарқда фуқаролик жамиятининг ўзига хос талқини бевосита ахлоқ, маданият ва маънавиятнинг ҳуқуқ билан уйғунлашган, феъл-атвор, ҳатти-ҳаракатлар ва қоида-меъёрларнинг узвий уйғунлашган шакли билан боғлиқ. Жумладан, қадимги Хитой файласуви *Конфуций* (Кун-фу-цзы, мил. авв. 551 - 479 йй. яшаган) адолатли жамият ва тарбияли инсонлар ғоясини илгари суради ва унинг амалга ошишининг асосий тамойилларни қуйидагича белгилайди:

- жамиятда ва жамият учун яшаш
- бир-бирига ён бермок
- мансаби ва ёши катта бўлган кимсаларга қулоқ солиш
- императорга бўйсунуш
- ўзини тийиш, ҳар нарсада меъерга риоя қилиш
- инсонпарвар бўлиш
- давлатга содик хизмат қилиш, ватанпарвар булиш
- юксак мақсадларни олдига қўйиш
- олийжаноб бўлиш
- давлат ва атрофдагиларга факат яхшилик қилиш
- мажбуриятдан шахсий малака ва маслакни устун қуйиш
- давлат ва инсонларнинг шахсий фаровонлиги тугрисида қайгуриш.

Хитой донишмандларидан Мо-ди асос солган Моизм таълимотидаги катта давлат кичик давлатга хужум қилмаслиги, қудратли оила ожиз, кичик оилага зуғум ўтказмаслиги, кучли кучсизни таламаслиги, таниқли танилмаганнинг устидан кулмаслиги, инсон нафақат ўз яқинларини, балки бегоналарни ҳам севиши, ҳар қандай низоларни келишув, музокара йўли билан ҳал қилиш, жамиятда адолат ҳукм суриши, кишилар бир-бирига дўстона муносабатда бўлиши кераклиги ғоялари фуқаролик жамиятининг тамойилларини ўзида ифодалайди.

Энг қадимги маданий тарихий-ҳуқуқий ёдгорлик – Авестода кишиларнинг уюшиб яшаши, ўзаро муносабатлар ва алоқаларнинг ахлоқ ва меъёрларга таяниши каби ғоялар илгари сурилган. Бунда ўз-ўзидан жамиятда қонун устуворлигига эришиш, жамиятни шахс томонидан эмас, қонун бошқариши каби фуқаролик жамиятининг илк белгилари намоён бўлган.

“Мен яхши фикр, яхши сўз, яхши ишга шон-шавкат бахш этаман”, - дейилади Авестонинг Ясна (14) китобида. “О Спитама, шартномани бузувчи киши бутун мамлакатни бузади, шу билан бирга Артага тегишли барча мулку молларга путур етказди. О Спитама аҳдингни бузма...” (“Яшт”, X боб.) Ахурамазда, инсонлар ўртасида бўлаётган муносабатлар ўзаро адолат, самимийлик, ҳурмат, беғаразлик, ёрдам ва оқибатли бўлиш зарурлигига, ёмон фикрлардан ҳоли бўлишга чақиради. Ғояларнинг бундай тарзда қўйилиши дунё ана шу кучларнинг ёнма-ён яшашидан иборат, оила ва жамоада берилган сўздан ёки қасамдан воз кечиш, одамлар ўртасида тузилган аҳдногани бузиш, адолатсиз бўлиш катта гуноҳ деган ҳикматнинг моҳиятини англашга ундайди

“Авесто”да энг муҳим масалалардан бири - бу ҳуқуқий муносабатларнинг назарий жиҳатдан шаклланганлигидир. Унда инсон ҳаёти ва одамлар ўртасидаги ижтимоий-иқтисодий муносабатлар ҳуқуққа асосланганлиги ҳақида маълумотлар бор. Ҳақиқат, яхши сўз ва мақсад, поклик ва эзгуликка интилиш, сув, эр, олов, хонадон ва чорвани асраб-авайлаш ахлоқий бурч бўлиб саналган. Инсон ўзининг ишлари ва фикрлари билан яхшилик, ёруғлик ва бахт келтирувчи, ҳаёт ва ҳақиқат берувчи олий тангри Ахурамаздага ёрдамчи бўлиб хизмат қилади.

Ҳуқуқшунос Н.Сафо-Исфиҳонийнинг таъкидлашича, «қонун тушунчаси зардуштийликнинг илк босқичлариданоқ унинг муҳим таркибий қисми бўлган. Зардуштийликка хос муқаддас китобнинг учдан бир қисми турли босқич ва соҳадаги қонунга тааллуқли эди», зардуштларнинг «амалий қонунлар»ни ўзида мужассам этган муқаддас китоби “Авесто”нинг мақсади эса «ҳар жиҳатдан ва ҳамма муносабатларда уйғунликка эришиладиган уюшган, гуллаб-яшнаётган жамият барпо этиш»¹⁴³ дан иборат бўлган.

¹⁴³ Қаранг: Safa-Isfahani N. Rivayat-i Hemat-i Asawahistan: A Study in Zoroastrian Law (Harvard Iranian Ser). Cambridge, 1980. Vol. 2.P.I

Зардуштийлик ҳуқуқининг диний хусусиятига қарамай, этник мансублиги, дини, ёши, жинси ва қайси табақадагилигидан қатъий назар шахс ҳуқуқлари унда Рим ҳуқуқидан кам бўлмаган даражада шаклланган ва қарор топган. Шу боис тадқиқотчилар зардуштийлик қонунлари «одамларнинг хоҳиш-иродаси эркинлигига эътибор беради»¹⁴⁴ деб таъкидлашлари бежиз эмас.

Ижтимоий муносабатлар, ижтимоий адолат, жамиятда инсон фаровонлиги ва одил шох борасидаги фикрлар ўрта асрлар Марказий Осиё мутафаккирлари ва сиёсат арбобларининг қарашларида акс этган. Буюк қомусий аллома, улкан назариётчи бобоколониимиз Абу Райҳон Беруний қарашларида ҳам фуқаролик жамиятининг баъзи элементлари ва хусусиятлари мавжуд эди. Мутафаккир ўз даврида жамият аъзоларининг ягона маслак атрофига жипслашиши, уларнинг ижтимоий ҳаётнинг умумий иши ва тегишли чора-тадбирларини амалга оширишда бир ёқадан бош чиқариб ҳаракат қилиши лозимлиги тўғрисида айтган эди.

Беруний кишиларнинг жамиятда мавжуд эҳтиёжлари боис жамоа бўлиб, бир-бирига ўзаро ёрдам асосида яшаши лозимлиги тўғрисида шундай ёзади: “Инсон унда кўплаб эҳтиёжлар мавжудлиги, ўзини ҳимоя қилиш усулларининг камлиги ва душманларининг кўплиги боис ўзига ўхшаш кишилар билан ўзаро кўмаклашиш ҳамда бошқаларни таъминлашга қодир ишларни амалга ошириш учун жамиятда бирлашишга мажбур бўлади”.¹⁴⁵

“Жамиятни ўрганиш ҳақида китоб”, “Бахт саодатга эришув йўллари ҳақида рисола”, “Фозил шаҳар аҳолисининг маслағи ҳақида китоб”, “Шаҳарлар ҳақида сиёсат юритиш”, “Уруш ва тинч турмуш ҳақида китоб”, “Фозил, жоҳил, фосиқ, ўзгартирилган ва адашганлар шаҳарлар ҳақида китоб”, “Ихсо-ул-улум” асарлари билан машҳур Абу Наср Фаробий фозил шаҳар вужудга келишининг асосларини кўрсатади, жамият типларини таснифини ишлаб чиқади, жамиятни (давлатни) бошқариш усуллари принципларини ишлаб чиқади, жамият маънавий ҳаёти концепциясини ишлаб чиқади. Ва бу асарлардаги фуқаролик тамойиллари, мезонлари ва асосларига оид фикр, мушоҳадалари унинг қарашларида шарқона демократия, жамоавийлик тенденцияси кўзга яққол ташланади. “Ҳар бир инсон, деб ёзади Фаробий ўз табиати билан шундай тузилганки, у – яшаши ва олий даражадаги етукликка эришмоқ учун кўп нарсаларга муҳтож бўлади, бир ўзи бундай нарсаларни қўлга кирита олмайди, уларга эга бўлиш учун инсонлар жамоасига эҳтиёж туғилади”.¹⁴⁶

Абу Наср Фаробий (873-950) ўзининг «Фозил одамлар шаҳри» деган асарида қуйидаги фикрларни айтган, яъни фозил шаҳар ҳукмдори «шаҳар учун дастлабки имомлар томонидан жорий этилган қонунлар, қоидалар

¹⁴⁴ Қаранг: Idid. P.X.

¹⁴⁵ Беруний. Танланган асарлар. Т.3. –Т: Фан, 1996. –Б. 83.

¹⁴⁶ Абу Наср Фаробий. Фозил одамлар шаҳри. Т. “Ўзбекистон” нашриёт, 1983, 186-бет

ва расм-русмларни биладиган, ёдда тутадиган ва ўз ишлари, ҳаракатларида уларга риоя этадиган» бўлмоғи лозим¹⁴⁷. Бошқача қилиб айтганда, фозил шаҳарда инсон ҳуқуқларини амалга оширишнинг энг асосий омили бўлган қонун устунлигига риоя этилмоғи лозим. Ер юзида бахт-саодатга эришувнинг шартларидан бири ҳам шу.

Форобий инсонлар бир-бири билан аҳил жамоа бўлиб бирикиб, ягона маслак асосида яшаганларидагина кўзланган мақсадларига етишиши мумкинлигини таъкидлайди: “Ҳар бир инсон ўз табиати билан шундай тузилганки, у яшаш ва олий даражадаги етукликка эришмоқ учун кўп нарсаларга муҳтож бўлади, у бир ўзи бундай нарсаларни қўлга кирита олмайди, уларга эришиш учун инсонлар жамоасига эҳтиёж туғилади... Шу сабабли яшаш учун зарур бўлган, кишиларни бир-бирига етказиб берувчи ва ўзаро ёрдамлашувчи кўп кишиларнинг бирлашуви орқалигина одам ўз табиати буйича интиланган етукликка эришиши мумкин. Бундай жамоа аъзоларининг фаолияти бир бутун ҳолда уларнинг ҳар бирига яшаш ва етукликка эришув учун зарур бўлган нарсаларни етказиб беради”¹⁴⁸.

Аллома давлатни фозил ва жоҳил давлатларга бўлади. Фазилатли шаҳарларда илм, фалсафа, ахлоқ-маърифат биринчи ўринда бўлмоғи лозим, деб билади. Шунда жамият етукликка эришади, дейди. Фозил шаҳар бошлиғи билимни, ҳақиқатни севувчи, ёлғон ва ёлғончиларга нафрат билан қарashi, адолатни яхши кўрувчи ва адолат учун курашувчи бўлиши керак деб айтади. Форобий инсонни камолоти учун хизмат қилган, хайр-эҳсонли ишлар, гўзал инсоний фазилатларни яхшилик деб ҳисоблайди. Инсоннинг камолотига тўсқинлик қилувчи дангасалик, бекорчилик каби ёмон одатлар, билимсизлик, онгсизлик, касб-ҳунарга эга бўлмаслик каби нуқсон-ларни ёмонлик деб, кишиларни ундан огоҳлантиради. Форобий ҳаётнинг олий мақсади бахт-саодатга эришувдан иборат, кишилар бунга оламни ўрганиш, касб-ҳунар ва илмларни ўзлаштириш – маърифатли бўлиш орқали эришади деб қарайди.

Ибн Сино Ўрта Осиё табиий-илмий ва ижтимоий-фалсафий фикрларнинг буюк намоёнчаси, тиббиёт, фалсафа, ижтимоий-сиёсий, ахлоқий таълимот тарихига улкан ҳисса қўшган мутафаккирдир. Унинг “Ишорат ва Танбихот”, “Рисолату тадбири манзил”, “Қуш тили” каби асарлари бевосита давлат бошқарувининг адолатпарвар ва ахлоқий асосларига бағишланади. Аллома инсон ижтимоий мавжудод эканлигини асослаган, жамиятнинг барқарорлиги асослари ва омилларини таҳлил

---

¹⁴⁷ Қаранг: Фараби. Трактат о взглядах жителей добродетельного города/Пер. А.В.Сагадеева//Григорян С.Н. Из истории философии Средней Азии и Ирана VII-XII вв. М., 1960. С.165.

¹⁴⁸ Абу Наср Форобий. Фозил одамлар шахри. -Тошкент: А.Қодирий, 1993. –Б. 183.

килган, ахлоқий равнақ авзаллиги ва инсоний комиллик тамойилларини ишлаб чиққан.

XI аср туркий халқларнинг ноёб ёзма ёдгорлиги бўлмиш, “Қутадғу билиг” (“Саодатга бошловчи билим”) нинг муаллифи Юсуф хос Хожиб демократияга асосланган шарқона давлатчилик концепциясини баён қилади. “Қутадғу билиг”да адолат, инсонпарварлик ҳақидаги таълимот марказий ўринда туради. Асар қахрамонлари Қунтуғди, Ойтуғди, Ўгдулмиш, ўзгурмушлар элиг (давлат бошлиғи) вазир, вазирнинг ўғли ва унинг қариндоши сифатида намоён бўлсалар ҳам, аслида уларнинг бош вазифалари Адолат, Давлат, Ақл ва Офийат (саломатлик)ни, қаноатни рамзий тарзда акс эттиришга бўйсундирилган.¹⁴⁹

Салжуқий шоҳларга 30 йил вазирлик қилиб, ўз номини сўнмас шон-шухратга чўлғаган Низом-ул-мулкнинг “Сиёсатнома” асарида ҳам шарқона демократик тамойиллар асосида давлатни бошқариш, сиёсий, маънавий-маърифий жараёнларни идора қилиш масалалари ўша давр руҳиятидан келиб чиқиб баён этилган бўлсада, ундаги ғоялар бугун кунимиз учун ҳам ўз аҳамиятини йўқотмаган. Жумладан унинг подшоҳ ва ёки хукмдорларнинг мамлакатни адолатли бошқариш ҳақидаги ўғитлари фикримизга далилдир.

“Аллоҳ, - деб ёзади мутаффақир бир кишига қудратини кўрсатиб, давлат ва иқбол беради. Ҳақ таолодан билим ва ақл топиб, шу билим билан қўл остидагилардан ҳар бирини ўзига тенг билади, ҳар бирига мартабасига мос кадр қилиб, мансаб беради, хизматкорларни халқ ўртасидан ажратиб олади, ҳар бирига бир мартаба ва манзала беради, дин ва дунё зарурияти-ю муҳимоти билан уларни таъминлайди, раиатни муҳофазат қилади, токи унинг ақли савиясида халойиқ роҳат ила яшаб кун кўрсин. Агар хизматкор ва ё маҳрамлардан бирортаси нолойиқ иш тутса-ю янглишганини тушиниб олса, ишга қайта қўйиш керак, агарда хушёр бўлмаса-ю (йўлдан қайтмаса), вафо қилмаса, уни бошқа бир кишига алмаштириш лозим”.¹⁵⁰ Аммо, унинг бу қарашларидан яхши фазилатлар фақат подшоҳ ва унинг амалдорларига хос бўлиши зарур экан, деган ҳулоса чиқмайди.

Чунки барча Шарқ мутафаккирлари каби Низомулмулк ҳам подшоҳдаги эзгу ҳислатлар унинг фуқароларидан ҳам намоён бўлиши зарур деб ҳисоблайди. Алломаларимиз хукмдорга, унинг маънавий-ахлоқий даражасига юксак талаб қўяр экан, подшоҳ орқали жамиятда эзгуликни маънавий баркамолликни кенг ёйишни кўзлаган. Шунинг учун улар адолат, эзгу амаллар ва маънавий-ахлоқий фазилатларни барча подшоҳ, фуқаролар ҳам ўзида шакллантиришни, уларга интилиб ва амал қилиб яшаши даркор, деган фикрни ижтимоий-ахлоқий мезон даражасига кўтарган. Бу мезон Шарқ халқларининг тарихий-маданий парадигмаси, менталитети,

¹⁴⁹ Тўхлиев Б. Юсуф Хос Хожибнинг “Қутадғу билиг” асари. Т. “Ўзбекистон”, 1991, 5-бет

¹⁵⁰ Низомулмулк Сиёсатнома ёки Сияр ул-мулк. Т «Адолат» 1997, 17-бет.

турмуш тарзи ва эътиқодига айланиб кетганки, уларсиз бугунги демократик тараққиётни тасаввур қилиш қийин”.¹⁵¹

Ўтмиш аждодларимизни демократик қадриятларимиз ривождаги ўрни яна шундаки улар бағрикенглик; инсонларга адолатли муносабатда бўлишни илм-маърифат кишиларни ахлоқи-маънавияти билан боғлиқ эканлигини асослашга ҳаракат қилганлар. Жумладан Махмуд Қошғарийнинг “Девону луғатит турк” асарида билим энг бебаҳо бойлик бўлиб, унинг негизида инсоннинг маънавий-маърифий дунёқараши, одоб ахлоқи, гўзал инсоний фазилатлари шаклланади, билим инсоннинг бутун хатти-ҳаракатларини белгилаб беради, деб таълим беради. Асардаги “Халққа яхшилик қил, уни сув тагига ташласангда, уни сув устида кўрасан”, “Одам боласи ўлиб кетади, агар яхшилик қилган бўлса, ундан яхши ном қолади”¹⁵² деган йўриқларида демократиянинг инсонпарварлик тамойиллари ўз аксини топган.

Ана шундай мутафаккирлардан яна бири Ахмад Югнакий ўзининг “Хизбатул-хақойиқ” (хикматлар тухфаси) асарида халоллик, ҳақгўйлик, поклик, саҳийлик, мурувват, диёнат ва бошқа хислат ва фазилатларни инсон маънавий-ахлоқий етуклиги белгилари сифатида тилга олар экан ана шу фазилатларга эга бўлган фуқаролари бор жамиятда эркинлик, фаровонлик, таъминланиши мумкинлигини асослашга уринади.¹⁵³ Демократия ва маънавият уйғунлигини Шарқ мутафаккирлари қарашлари асосида талқин этар эканмиз, яна бир муҳим масалани ҳам эътибордан четда қолдирмаслик зарур. Шарқ мутафаккирларининг ижтимоий-сиёсий ва фалсафий-ҳуқуқий меросида давлат ва жамият, шахс ҳамда жамият ёки фуқаролар билан подшоҳ ўзаро қарама-қарши кучлар сифатида қаралмаган. Ушбу тизимда уйғунликнинг бош субъекти подшоҳ (давлат) ҳисоблансада, у функционал хусусиятларига кўра, иерархия муносабатларида адолат принципини қарор топтириш шарт эмас. Адолатнинг бузилиши, бошқариш ишларини барбод этади. Фуқароларда норозилик уйғотади. Адолатни қарор топтириш Шарқона демократияга хос жамоа фикри ва манфаатлари устунлигини таъминлайди. Халқимиз менталитетидаги ана шу хислатлар, бизнинг улуғ бобоқолонларимиз, ҳукмдорларнинг давлатчилик сиёсатида ҳам ўз аксини топган.

Бу борада Амир Темурнинг инсонпарварлик фаолиятини мисол қилиб олсак бўлади. Соҳибқирон ўзи барпо этган бепоён мамлакатнинг ижтимоий адолат ва қонунчилик асосида бошқарилишини йўлга қўйган буюк давлат арбоби ҳисобланади. Улкан салтанат соҳиби «Куч – адолатдадир» деган шиорига қатъий амал қилиб, тарихда камдан кам учрайдиган лавозим – «Адолат Амири» лавозимини таъсис этган. Амир Темур давлат ишларида тўртта тамойилга амал қилганини таъкидлайди. Булар:

¹⁵¹ Мусаев.Ф. Шарқона демократия тажриба ва анъаналар тажассуми. Тафаккур.№4/ 2006, 14-15 бетлар.

¹⁵² Қаранг, Ўзбек педагогикаси антологияси. Т, “Ўқитувчи”, 1995, 190 бет

¹⁵³ Уша жойда: Б. 190

1. Дунёвий ва диний қоидаларни уйғун тутиш.
2. Мураса-ю мадора (компромисс).
3. Ўч олишга интилмастик.
4. Адолатлилик¹⁵⁴.

Бу қоидаларни Темурбек шарҳлаб кўрсатган. Биринчи тамойил ҳақида у қуйидагича айтади : «Салтанатим мартабасини қонун-қоидалар билан шундай сақладимки, унинг ишларига аралашишга ҳеч бир кимсанинг қурби етмасди». Иккинчи тамойил ҳақида: «Дўст-у душмандан кимки менга илтижо қилиб келса, дўстларга шундай муомала қилдимки, дўстлиги янада ортди, душманларга шундай муносабатда бўлдимки, уларнинг душманлиги дўстликка айланди», деб таъкидлайди. Учинчи тамойил ҳақида: «Тузимни тотиб, менга ёмонлик қилганларни Парвардигори оламга топширдим», дейди. Тўртинчи тамойил ҳақида: «Очиқ юзлик, раҳм-шафқат билан халқни ўзимга ром қилдим ва жабр-зулмдан узоқ роқда бўлишга интилдим», деб уқтиради.

Соҳибқирон Темур мамлакатда тартиб-интизом ўрнатишни, жамиятда салбий иллатлар, ўзбошимчалик, зўравонлик, жабр-зулм, адолатсизликнинг ҳар қандай кўринишига барҳам беришни шариат қозиларисиз тасаввур қилмаган, унинг салтанати даврида ҳар бир шаҳар, вилоят ва туманларга қозилар тайинланган. Ўша даврдаги тарихий манбаларнинг гувоҳлик беришича, Амир Темур мусулмон мамлакатларини забт қилиш асносида қозилар билан тез-тез учрашиб турган, улар билан суҳбат қурган, диний билимлар, шариат қонунлари бўйича баҳслар олиб борган.

Хусусан, Ибн Арабшоҳнинг хабар беришича, Темур Ҳалаб шаҳрини забт этгандан сўнг, шаҳар олимлари, фақиҳ ва қозиларни ҳузурига чақиртиради ва уларга турли саволлар билан мурожаат қилади. Савол-жавобларда қози ва олимлардан Мавлоно Абдулжаббор, Шарафиддин Мусо ал-Ансорий аш-Шофъий, қози Аламуддин ал-Қафасий ал-Моликий ва бошқалар бор эди. Темур Мавлоно Абдулжаббор ва ал-Шофъийнинг жавобларидан беҳад хурсанд бўлади ва биринчисини «бу жуда ажойиб олим», иккинчисини эса «бу фасиҳ киши» деб мақтайди, амирларни чақириб: «Бу икки одам Ҳалабда сизларнинг меҳмонингиздир. Уларга, уларнинг хизматкорлари, дўстлари ва уларга кўшилган кишиларга яхши муомала қилинг. Ҳеч бирор кишининг уларга азият беришига йўл қўйманг, улар учун егулик озиқ-овқат ажратинг ва уларни қалъада қолдира кўрманг, балки уларнинг яшаш жойи қилиб мадрасани, яъни қалъа рўпарасидаги Султония (мадрасаси)ни белгиланг»¹⁵⁵, – деб буйруқ беради.

Темур, агар биронта қози саволга қониқарли жавоб бера олмаса, ғазабга келса-да, ҳеч нима демасди. Мабодо қози кутилганидан ҳам ортиқ даражада билимга эга бўлиб, яхши жавоб берса, ўзининг қойил қолганини яширмас

¹⁵⁴ Амир Темур. Темур тузуклари. – Т.: Фафур Фулом, 1996. – Б.80–81

¹⁵⁵ Ибн Арабшоҳ. Амир Темур тарихи. – Б.207–211

эди. Масалан, қози Шамсуддиннинг жавобларидан таъсирланган Соҳибқирон «Во ажабо, у қандай фасоҳатли (киши), сўзда қанчалик шижоатли ва довюрак», – деб хитоб қилади.

«Темур тузуклари»да давлат тузилиши ва ундаги турли лавозимларнинг вазифалари, уларга муносабат, давлат арбоблари билан раият ўртасидаги муносабат, кўшин тузилиши ва моддий таъминоти сингари ўта муҳим масалаларга ҳам алоҳида эътибор берилган. «Салтанатим ишларини, – дейди бу ҳақда «Тузуклари»да, – қонун-қоида ва интизомга солиб, салтанатим мартабасига зеб-у зийнат бердим. Салтанатимни ўн икки тоифага бўлиб, уларга таянган ҳолда иш юргаздим. Салтанатим қонун-қоидаларини ҳам шу ўн икки тоифага боғлаб туздим».

Ана шу ўн икки тоифа қуйидагилардан иборат:

- сайидлар, уламо, шайхлар, фозиллар;
- ақлли кишилар ва кенгаш соҳиблари, эҳтиёткор арбоблар ва кейинини ўйлаб, олисни кўриб иш юрутувчи кекса ва тажрибали кишилар;
- дуоғўй кишилар;
- амирлар, сарханглар, сипоҳлар;
- сипоҳ ва раиятдан чиққан баҳодирлар, довюраклар;
- яширин ишларни, махфий сирларни очиб кенгаш қилишга лойиқ бўлган ақлли, тажрибали, энг ишонарли кишилар;
- вазирлар, бош котиблар, девон муншийлар;
- ҳакимлар, табиблар, мунажжимлар ва муҳандислар;
- муҳаддислар, пайғамбар, унинг авлодлари ва соҳобалари ҳақида ривоятлар нақл қилувчилар, тарихчилар, қиссахонлар;
- машойихлар, сўфилар, Худони таниган орифлар;
- касб-у ҳунар эгалари;
- ҳар мамлакат ва диёрдан келган саёҳатчилар-у мусофирлар, савдогарлар ва қарвонбошилар.

Соҳибқирон бу табақалар ва тоифадаги кишилар билан доимий кенгашиб, маслаҳатлашиб, уларнинг фикр-мулоҳазаларини эшитиб, кераклисини қабул қилиб, салтанат ишларини олиб борган, давлатнинг энг муҳим ишларини ижро этган. «Салтанатим ишларини мурса-ю мадора, мурувват ва сабр-тоқат билан юргаздим... Давлат ишларини салтанат қонун-қоидаларига асосланган ҳолда бошқардим. Тўра ва тузукка таяниб, салтанатда ўз мартаба ва мақомини мустаҳкам сақлаб турдим. Амирлар, вазирлар, сипоҳ, раият – ҳар бири ўз лавозим ва мартабасидан мамнун ҳолда хизматимда бўлиб, ундан ортиғига даъвогарлик қила олмади», – дейди Соҳибқирон «Темур тузуклари»да.

Умуман олганда, Амир Темур билимдон, ақлли, доно ва адолатли қозиларни юксак қадрлаган ва ҳурматини жойига қўйган. Соҳибқирон давлат ишида тўрт нарсага амал қилган: 1) кенгаш; 2) маслаҳат; 3) хушёрлик; 4) эҳтиёткорлик. Албатта, кенгаш (йиғин) воситасида турли фикрларни эшитиш

имконияти пайдо бўлади, чунки берилган маслаҳатлар ҳар хил (яхши ва ёмон) бўлади. Демак, бу ўринда ҳушёрлик билан энг мақбул фикрни танлаш ва ундан эҳтиёткорлик билан фойдаланиш лозим бўлади. Амир Темур дейди: «Кенгаш аҳли йиғилганда олдимиздаги ишларнинг яхши-ёмон, фойда-ю зиён томонлари, уларни қилиш-қилмаслик ҳақида сўз очиб, фикр сўрар эдим. Уларнинг сўзларини эшитгач, ишнинг ҳар икки томонини мулоҳаза қилиб, фойда-зиёнларини кўнглимдан кечирар эдим; унинг хатарли томонларига кўпроқ эътибор-назар билан қарадим. Қайси бир ишда икки хатар мавжуд бўлса, ундан воз кечар эдим ва бир хатарли ишни ихтиёр этардим»¹⁵⁶. Демак, Соҳибқирон муомала ва муросада мўтадил йўл – муносабатнинг учдан бир қисми фойда келтирадиган йўлни тутган. Бошқача айтганда, кўпчилик тавсия қилган йўл мулоҳаза воситасида таҳлил қилиб кўрилган ва кўпроқ фойда (яхшилиқ) келтирадиган иш танлаб олинган.

Диққат қилинса, бу ўринда давлат хизматчиси ўз тафаккур кучига таяниб, муомала ва муросада мақбул йўлни топади. Зеро, давлат хизматчиси етарли даражада билим, ақл ва фикрга эга бўлиши керак. Акс ҳолда, муомала ва муросада мўтадил йўлни топиб бўлмайди.

Амир Темурнинг айтишича, давлат ишларида юқоридаги тўрт усулга амал қилиш лозимлигини унга устозларидан бири, тасаввуф шайхи Зайниддин Абубакр Тоёбодий маслаҳат тарзида ёзиб юборган ва Темурбек уни лутфан қабул қилади. Темурбек Шайх Тоёбодий мактубидаги қатъийлик ва шижоат кўрсатиш ишорасини яхши англаган, мулоҳаза воситасида муомала ва муросада мақбул усулни ўзи топиши лозимлигини тўғри тушуниб етган. Демак, ҳар қандай маслаҳат, ёрдам ва кўмак давлат хизматчисига муайян йўлларни тавсия қилади, холос. Улардан энг мақбули ва тўғриси танлаш охир-оқибатда шахснинг ўзида қолади. Амир Темурнинг бу ўриндаги муваффақияти шундаки, фойда ва зиённи аниқ фарқлай олган. Танлаш ва фарқлашда хатога йўл қўймаслик учун тафаккур кучига ишонган. Акс ҳолда, у муваффақиятга эриша олмасди. Ахлоқий муносабатда муомала ва муроса йўли қанчалик жозибали кўринмасин, унга амал қилиш – ниҳоятда қийин иш. Айниқса, давлат хизматчисининг унга амал қилиши икки қарра мураккаб кечади. Чунки бунда шахс фаолиятининг табиати таъсир кучини сақлаб қолиш ва муаммони мақбул даражада ҳал қилишни тақозо этади. Шу сабабли Амир Темур мақбул ва мўтадил йўлни танлашда мулоҳаза кучи етмаганда таваккал қилганлар. Масалан, баъзан Қуръони Каримдан фол очтириб, ундаги ҳукмларга асосан йўл тутган. «Бирон ишни қилмоқчи бўлиб кенгаш ўтказгач ҳам йўл мураккаб бўлиб қолса, – дейди у, – кейин Қуръондан фол очардим ва Қуръон ҳукми билан иш қилур эдим. Туғлуқ Темурхон олдига боришдан аввал (1360-йили Мўғилистон хони Туғлуқ Темурхон бостириб келганида, Темурбек уни музокара йўли билан қайтарган) Қуръонни очсам,

¹⁵⁶ Амир Темур. Темур тузуклари. – Т.: Фафур Фулом, 1996. – Б.26

«Юсуф» сураси чикди ва ундаги хукмга амал қилдим»¹⁵⁷. Чунки Қуръоннинг «Юсуф» сурасида Пайғамбар Юсуфнинг ўз туғишганлари берган азоб-уқубатларга сабр-тоқат қилиб, охир-оқибатда пайғамбар ва подшолик даражасига етганлиги нозил қилинган. Ва бу воқеа Қуръонда «қиссаларнинг энг гўзали» (12-сура, 3-оят)¹⁵⁸, деб аталган. Амир Темур бу ўринда ана шу маънога диққат қилади ва иши ўнгидан келишига сидқидилдан ишониб, Туғлуқ Темурхон ҳузурига музокара учун йўл олади. Йигирма тўрт ёшли Амир Темур муомала ва мураса билан юртни навбатдаги ғоратдан сақлаб қолади. Туғлуқ Темурхон жанг-у жадалсиз Мўғилистонга қайтади¹⁵⁹.

Амир Темурнинг муомала ва мураса принципида оқилона тадбир қўллаши ҳам муҳим ўрин тутди. Бу борада Темурбек шундай дейди: «Мен тажрибамдан шуни билдимки, юз минг отлик аскар қилолмаган ишни бир тўғри тадбир билан амалга ошириш мумкин»¹⁶⁰. Демак, муаммолар ечимини оқилона тарзда тинчлик-тотувлик билан ҳал қилиш лозим. Яъни энг мақбул усул ақл ва ахлоқ кучига тая ниш, етти ўлчаб бир кесишдир. Жумладан, душманни авф этиш, яъни дўстга айлантиришда ҳам ёрдамлашиш, хато ва камчиликларидан шарқона маънавият ва маърифат ҳақидаги таълимотлар ривожланишига қўшилган буюк ҳиссадир. Темур шундай деган эди: «Ҳозирги дамгача ўтган султонларнинг қонунлари ва туриш-турмушларини донолардан сўраб-суриштирдим. Ҳар қайсиларининг кўз юмиш, яъни яхшилик қилиш демакдир. Амир Темурнинг таъкидлашича, давлат хизматидаги шахс ўн икки сифат-фазилатга эга бўлиши керак. Булар: эътиқод; муомалалик; хушёрлик; қонунга итоаткорлик; меҳрибонлик; адолатлилик; мурувватлилик; шижоатлилик; раиятпарварлик (халқпарварлик); кадр-қимматлик; дўстлик; муросалилик.

Унинг «Ҳар мамлакатда адолат эшигини очдим, зулм-у ситам йўлини тўсдим», «Адоват эмас, адолат енгади», «Адл-у эҳсон билан жаҳон гулшани обод бўлади», «Бошсиз мамлакат жонсиз танага ўхшайди», «Бир кунлик адолат юз кунлик тоат ибодатдан афзал», «Ҳар неки деган бўлсам, унга амал қилдим», «Ҳар бир диор аҳолисининг аҳволидан огоҳ бўлиб турдим», «Яхшиларга яхшилик қилдим, ёмонларни ўз ёмонликларига топширдим», «Ўз салтанатимни шариат билан безадим», «Ҳеч кимдан ўч олиш пайида бўлмадим», «Иш кўрган, синалган, шижоатли эр-йигитларни қошимда тутдим», «Адолат билан иш юритиб, жабр-зулмдан узоқроқ бўлишга интилдим» деган доно сўзлари йўл-йўриқлари, туриш-турмушлари, қилиш-қилмишлари, айтган гапларини хотирамда сақладим ва яхши алоқалари, маъқул сифатларидан намуна олиб, унга амал қилдим» деган доно

¹⁵⁷ Амир Темур. Темур Тузуклари. – Т.: Ғафур Ғулом, 1996. – 27–28-бетлар.

¹⁵⁸ Қуръони Карим. / Алоуддин Мансурнинг ўзбекча изоҳли тажримаси. – Т.: Чўлпон, 1992. –Б.157

¹⁵⁹ Қаранг . Кароматов Ҳ. Қуръон ва ўзбек адабиёти. – Т.: Фан, 1993. – 16–30-бетлар).

¹⁶⁰ Қаранг . Аҳмедов Б., Аминов А. Амир Темур ўғитлари. – Т.: Наврўз, 1992. – Б.13

сўзлари шарқона маънавият ва маърифат ҳақидаги таълимотлар ривожланишига кўшилган буюк ҳиссадир.

Хулоса: жаҳон фалсафий тадқиқотлар тизимида фуқаролик жамиятининг тарихий-фалсафий асослари юзасидан илмий изланишлар олиб бориш долзарб масала ҳисобланади. Бу, биринчидан, фуқаролик жамиятини ўрганиш тамойиллари, ижтимоий-иқтисодий воқеликка ёндашув хусусиятлари ва парадигмалари доимий равишда ўзгариб, такомиллашиб бориши билан характерланса, иккинчи томондан, ижтимоий ҳаёт ва миллий тараққиёт, унинг тарихий ўзгарувчан характери, динамик мураккаблиги, ижтимоий субъект ривожланиш даражаси каби ҳодисаларни ҳар томонлама ўрганиш ва илмий хулосаларни шакллантириш зарурияти билан ифодаланади.

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENTS

Маджидов Иномжон Урушевич	Узбекистан свой путь развития	3
СЕКЦИЯ 1. УЗБЕКИСТАН НА ПУТИ УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО И ПОЛИТИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ		
Абдуллаева Насиба Бурановна	Взаимосвязь национальной культуры и культурного пространства	5
Аманов Акрам Мирзаевич, Эргашева Маликахон Авазхон кизи	Совершенствование налогового инструментария	10
Джамалов Хасан Нуманжонович	Методологический конструктив по управлению налоговыми рисками малого бизнеса	16
Джамалов Хасан Нуманжонович	Предпринимательский талант – ключевой актив инновационной экономики	23
Зарипов Хусан Баходирович	К вопросу оценки влияния налогов на финансово-хозяйственную деятельность предприятий	29
Кенджаев Мехриддин	Системная рискогенность устойчивого развития коммерческих банков	35
Курбонов Эргаш Рустамович	Тижорат банклари фаолияти самарадорлигини бахолош ва банклараро рақобат шароитида уни такомиллаштириш	41
Курбонов Эргаш Рустамович, Олимжонов Одил Олимович	Содержание деятельности коммерческих банков и необходимость оценки её результатов	50
Ташанов Абдухолик Дайнович	Давлат хизматининг ижтимоий институт сифатида шаклланиши	56
Хакбердиев Нурали	Сиёсий тизимдаги янгиланишларнинг давлат кадрлар сиёсатида таъсири	62
Шермухамедова Нигина Арслоновна	Ўзбекистон мустақил тараққиётининг асосий йўналишлари	69
Эргашева Маликахон Авазхон кизи	Солиққа тортишнинг тартибга солиш функцияси самарали тараққиёти йўналишлари	90
СЕКЦИЯ 2. СОЦИО-КУЛЬТУРНОЕ РАЗВИТИЕ В УЗБЕКИСТАНЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ БУДУЩЕГО		
Ахмедова Санам Джалаловна	Перспектива культуры будущего для общества республики узбекистан как социально-философская проблема	96
Барынбаева А. А., Усупова Ч. С.,	Ответственность в контексте биоэтики	103

Сейдалиева М. К.

Бурханов Тахир Махамматжонович	Проблемы обеспечения региональной безопасности государств Центральной Азии в формировании международных этнических отношений	112
Кодиров Жавлонбек Абдусаттор ўғли	Джордан Питерсоннинг маънолар харитаси китобида келтирилган инсонда эътиқод шаклланишига оид ғоялар. Инсондаги эътиқод тизимларининг руҳият ва ҳиссиётга таъсири	118
Сейтахметова Наталья Львовна	Философский дискурс Узбекистана и Казахстана в эпоху независимости: поиск и становление	122
Тиленбаева Гулнора Эргешовна	Роль духовно-нравственных ценностей в процессе формирования образовательной системы	129
Усанов Равшан, Джураев Манучехр	Единство-гарантия развития эконимики и социальной жизни таджикистана	137
Шарипова Эркайым, Тиленбаева Гульнора, Камбарова Нурзода, Карабаева Самара	Духовность как основа сотрудничества между государствами	146

**СЕКЦИЯ 3.
НОВЫЕ ГОРИЗОНТЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ПАРТЕНРСТВА В
УЗБЕКИСТАНЕ**

Ашурова Сарвиноз Джалилов Бахтиёр Хидаевич	Маданий ва тарихий фаолиятда барқорлик ва барқорлик диалектикаси	155
Каримова Садоқат	Глобаллашув жараёнининг миллатлараро муносабатларга таъсири	166
Худайберганов Қудрат Базарбаевич	Ҳарбий ватанпарварлик руҳида ёшларни тарбиялашда миллий маънавият ва ахлоқий-рухий тайёргарликнинг аҳамияти	175
Икрамова Ирода Рихсиваевна	Betakror va noyob ilmiy-ma'naviy merosimiz kuch-qudrat va ilhom manbai	183
Мухаммадиевна Ойниса	Янги Ўзбекистон ижтимоий-маданий тараққиётида ўзбек халқи бахшичилик санъатининг роли	190
Омонов Бахтиёр	Ўзбекистонда модернизациялаш: сабоқлар ва тажрибалар	196
Темиров Фаррух Бахронович	Жамиятда ижтимоий бағрикенгликнинг намоён бўлиши	203
Усанов Бахтиёр	Амалга оширилаётган чора-тадбирлар	210

Равшанович, Усанов	аҳолининг ижтимоий-иқтисодий ҳолатини
Равшан Тўраевич	яхшилаш қаратилгандир

СЕКЦИЯ 4.

**РЕФОРМЫ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ**

Burhanov Taxir Махамматҗонович	Yangi O'zbekiston rivojida ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar ahamiyati	218
Lakhtionova Liudmyla, Налина Лазариева	The results of education and science reforming in independent Ukraine	224
Аброров Исломиддин Жамолович	National aspects of the youth participation in volunteer activity in Uzbekistan	240
Баубекова Гулзамира	Особенности привития навыков культуры межнационального общения студентам в эпоху глобализации	248
Игенбаева Бижан Курмангалиевна, Сағалиева Жанар Каукербековна	Электронные учебные издания и цифровой образовательный ресурс	258
Каримов Бахтиёр Рахмонович	Деятельность Комитета по межнациональным отношениям и дружественным связям с зарубежными странами при Кабинете министров Республики Узбекистан в сфере обеспечения межнационального согласия в стране	267
Сағалиева Жанар Каукербековна	Краткий экскурс в историю становления краткий экскурс в историю становления цифровой дидактики	275
Туйчиев Бердикул Тўрақулович, Сеитов А.	Таълим соҳасидаги ахборотлаштириш ижтимоий-фалсавий таҳлил	284
Худайқулов Дўсмурод Хидирович	Амир Темур ўғитларининг юксак маънавиятли авлодни тарбиялашдаги аҳамияти	294
Эрназаров Дилмурод Зухриддинович	Укрепление добрососедства, дружбы, взаимного доверия и взаимопонимания в центральной азии ключевой приоритет внешней политики Узбекистана	298

СЕКЦИЯ 5.

**ГЛОБАЛЬНОЕ СОЦИАЛЬНО ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ В
СТРАНАХ ПОСТСОВЕТСКОГО ПРОСТРАНСТВА**

Андыржанова Гульнар, Баймухамбет Темирлан	Казахстан в период глобальных вызовов современности	305
Билалов Мустафа Исаевич	Евразийство как цивилизационная перспектива стран постсоветского пространства	316

**НЕЗАВИСИМЫЙ ПУТЬ РАЗВИТИЯ УЗБЕКИСТАНА: УРОКИ ИСТОРИИ И
ПЕРСПЕКТИВЫ БУДУЩЕГО**

Добичина Виолета Василева	Интернализация высшего образования в контексте пандемии ковид–19: на примере Софийского университета им. Св. Климента Охридского и Университетского центра им. аль–Фараби	326
Shadmanov Kurbonjon	Independent path of development of Uzbekistan in the light of the ideas of the uzbek enlighteners of the early XX century	338
Гулиев Ариф Джамиль оглу, Чекалюк Вероника Васильевна	Современные этикетные нормы как инструменты в налаживании межличностных коммуникаций	345
Матчанова Б.	Миллий ғоя тизимини такомиллаштиришда инсон дунёқарашининг аҳамияти	354
Miaodi Nan	What is contemporary art?	361
Мирзаев Муродилла, Набиев Элёр	Туркия трансформация тажрибасининг айрим жиҳатлари	377
Очилова Бахти	Фуқаролик жамияти: тарихий-фалсафий асослари	384
Отамуратов Садулла	Миллатни инқирозга олиб келувчи омиллар	395
Рахмонов Б.	Этносиёсат фанида миллат ва миллатчилик тушунчалари	407
Тўхтабоев Хайрулло	Конституция - сиёсий ва маъмурий элита ривожининг ҳуқуқий асоси	414
Утамуродов Акбар	Ўзбекистон таракқиётини янги босқичи эришилган натижалар ва истиқболадаги вазифалар	423
Ыразакон Дамирбек	Специфика массовой музыкальной культуры	429